

วิจารณ์หนังสือ Book Review

รู้ Zen ผ่าน Science

เขียนโดย ดร. วรภัทร์ ภูเจริญ

วิจารณ์โดย นายกิจชัย วงศ์ราช¹

ดร. วรภัทร์ ภูเจริญ เกิดและเติบโตมาในครอบครัวที่นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก เรียนหนังสือชั้นมัธยมที่โรงเรียนคริสต์คาเบรียล จบปริญญาตรีด้านเคมีเทคนิค คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปริญญาโท ประเทศสหรัฐอเมริกา เขาเป็นคนไทยที่มีคุณสมบัติตรงตามท้องถื่นกรนาซ่า (NASA) ตามหาถึง 3 ปี จึงพบ ได้มอบทุนให้เรียนระดับปริญญาเอกด้านเครื่องกลและวัสดุศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย สเตท สหรัฐอเมริกา เป็นคนไทยคนแรกที่ได้ทุนนี้ หลังเรียนจบเขาได้ทำงานเป็นวิศวกรนาซ่านานถึง 7 ปี ซึ่งมีคนไทยที่นั่นถึง 7 คน แต่มีเพียง ดร. วรภัทร์ คนเดียวที่ทำด้านเซรามิก และที่น่าทึ่งไปกว่านั้นคือ เขาได้รับรางวัลวิจัยที่ดีที่สุดระดับโลกเกี่ยวกับเครื่องยนต์ไอพ่น ปี พ.ศ. 2528 ถือว่าเป็นรางวัลที่ 1 ของโลก ให้กับองค์การนาซ่า (NASA) (การเคลือบเซรามิกลงใบพัดเครื่องบินไอพ่น) ที่เมืองซานดิเอโก สหรัฐอเมริกา จากจุดนี้เองทำให้เขาเห็นตนเอง พัฒนาตนเอง เริ่มสนใจทางพุทธศาสนา อ่านหนังสือของท่านพุทธทาสที่เชื่อมโยงกับคริสต์ศาสนาได้เป็นอย่างดี

ด้วยความสำนึกถึงแผ่นดินไทย และบุญคุณมารดาบิดา เขาเดินทางกลับไทยเมื่ออายุ 30 ปี เข้าเป็นอาจารย์ที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำให้เห็นตนเองชัดเจนขึ้น มีความเบื่อหน่ายต่องานราชการ ที่สำคัญมีกัลยาณมิตรแนะนำให้รู้จักไปกราบครูบาอาจารย์หลวงปู่จันทา ถาวโร วัดป่าเขาน้อย จังหวัดพิจิตร และหลวงพ่อกัลย วัดป่าธรรมอุทยาน ยิ่งสนใจศึกษาพุทธศาสนาอย่างจริงจัง จึงหันมานับถือศาสนาพุทธ และบวชเป็นพระธุดงค์ 13 วัน โดยเลือกสายปฏิบัติหลวงปู่มน

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ไม่นานก็ค้นพบว่า พุทธะคือความว่าง เพราะเขาเชื่อว่าการมี “โค้ช” เป็นสิ่งจำเป็น และเชื่อว่า “การปฏิบัติธรรมถือเป็นการลงทุนข้ามชาติ”

ดร. วรภัทร ภูเจริญ มีงานที่ปรึกษามากมายทั้งองค์กรขนาดใหญ่ เล็ก เอกชน ราชการ รัฐวิสาหกิจ เช่น เครือซีเมนต์ไทย (SCG) บริษัททิพย์ประกันภัย จำกัด (มหาชน) โรงพยาบาลกรุงเทพและโรงพยาบาลในเครือ และกระทรวงแรงงาน เป็นต้น

ผลงานด้านหนังสือ เช่น การบริหารการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นเป็นสิ่งสำคัญ 100 เครื่องมือนักบริหาร 100 เครื่องมือแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ เครื่องมือการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา บริหารงาน บริหารใจ นี่ไง...หนังสือธรรมะแบบง่าย ๆ สไตล์นักบริหาร การบริหารวิถีพุทธ ธรรมะสอนหญิงที่ชายควรอ่าน การบริหารนวัตกรรม อย่างยั่งยืนและพอเพียง บันทึบ (ไม่) ลับของคนไร้กรอบ และ Productivity วิถีพุทธ จุดตะเกียงดีกว่าดาความมืด แค่มียังไม่พอ วิธีอยู่กับ KPI อย่างสันติ และชะโงกดูเงา เป็นต้น

งานด้านบทความ หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ Bangkok post วารสาร For Quality วารสาร Productivity MP 3: ธรรมะ Chill chill ตอนที่ 1 และตอนที่ 2 งานจิบน้าชา ครั้งที่ 12 ตอนผู้นำสี่ทิศ การปนเปื้อน คุยกับฉันภาษาธรรม ตอนความรัก ตอนการเลี้ยงลูก ตอนสามีภรรยา และตอนการปฏิบัติธรรม

ปัจจุบัน กรรมการผู้จัดการ บริษัทอริยชน จำกัด ทำหน้าที่อบรมกรรมฐาน แก่ผู้สนใจ เปิดหลักสูตร “Sense Zen” และ “Arts of Zen” ชมรมยี่งอโขขฌฌค์ เพื่อสอนธรรมะแทรกลงในกิจวัตรประจำวันของผู้คน เปิดเฟซบุ๊ก ชื่อ “สอนคน_ให้ เป็น โค้ช” ให้ความรู้ผู้สนใจทั่วไป

ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเซนในหลาย ๆ ประเทศ จนสุดท้ายเข้าใจว่า ทุกอย่างเป็นหนึ่งเดียวกัน และเซนเป็น “กระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่ง ที่มีจุดสำคัญคือ “ใจสูงใจ”

หนังสือรู้ Zen ผ่าน Science พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร อมรินทร์ธรรมะ อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง 2559 จำนวน 167 หน้า

หนังสือเล่มนี้ มีโครงสร้างซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอ เพื่อง่ายต่อการอ่านให้จบ เป็นเรื่อง ๆ ง่าย ๆ ไปหายาก ด้วยศาสตร์สมัยใหม่ นำมาอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจใน เรื่องของ เซน ประกอบด้วย 8 ภาค 13 เรื่อง แต่ละภาคมีเรื่องต้องทำความเข้าใจประกอบ ภาคนั้น ๆ คือ

ภาค 1 What is ZEN? ภาคนี้ ผู้เขียนตั้งใจปูพื้นฐานให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่อง เซน (ZEN) เพื่อคลายความสงสัย ว่าแท้จริงเซน คืออะไรกันแน่ เป็นศาสนา เป็นนิกาย เป็นลัทธิ มีนักบวชไหม มีวัดไหม มีคัมภีร์ไหม มีการเรียนการสอนเหมือนเกรวาท หรือมหายานไหม ใช้อะไรเป็นสัญลักษณ์ ดังเนื้อหาตอนหนึ่งว่า “เซนจริง ๆ แล้ว เป็นกระบวนการเรียนรู้ รูปแบบหนึ่งเท่านั้นเอง learning process” ซึ่งแน่นอน ย่อมแตกต่างไปจากกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้คนทั่วไปเคยชิน เช่น อ่าน ๆ คิด ๆ คิดเองเออเอง วิชาทศวรรษารณ์ไปต่าง ๆ นานา อันเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกระบบการศึกษาหลักบ่มเพาะมาจนเราเคยตัวนั่นเอง เซนเป็นการเรียนรู้แบบ “ใจสู่ใจ” ใช้ปัญญาฐานใจ เซนเริ่มต้นที่พระมหากัสสปเถระเป็นรูปแรกโดยเข้าใจความหมายที่พระพุทธเจ้าทรงพูดอวัชวาทที่ท่ามมหาพรหมมาเข้าเฝ้าพร้อมอาราธนาให้แสดงธรรม ในสนธิบาตแห่งสงฆ์ครั้งนั้น เพียงเท่านั้นพระมหากัสสปเถระก็บรรลุธรรม (หน้า 5-6) ผู้เขียนยังได้อธิบายถึงวิถีของเซนอยู่ในทุกศาสนา ด้วยเหตุผลง่าย ๆ เพียงเพราะว่าเซนไม่ต้องใช้กระบวนการเรียนรู้ใด ๆ ที่วุ่นวาย ไม่มีพิธีรีตอง ไม่มีคัมภีร์ ไม่มีการท่องจำ ใช้เพียงใจสื่อเท่านั้น (หน้า 24)

ภาค 2 What is New Science เนื้อหาในภาคนี้ผู้เขียนนำเสนอข้อมูลที่น่าสนใจ คือ เรื่องของวิทยาศาสตร์ใหม่ เริ่มที่มนุษย์รู้จักเรื่องของฟิสิกส์ควอนตัม วิทยาศาสตร์ใหม่เป็นองค์รวม สรรพสิ่งต่าง ๆ เกี่ยวข้องกัน ส่งผลกระทบถึงกันและกันก็เป็นเช่นเดียวกันกับเรื่องของเซน เพราะเซนก็มองเป็น oneness คือหนึ่งเดียวกัน ดังสัญลักษณ์ของเซนคือ “เอนโซะ (Enso) เมื่อพูดถึงเซนและการเปรียบเทียบวิทยาศาสตร์แบบเก่าคือ นิวโทเนียน (Newtonian Science) วิทยาศาสตร์ใหม่ (Non-Newtonian Science) (หน้า 32-40) ผู้อ่านจะเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างวิทยาศาสตร์เก่าและใหม่ที่ผู้เขียนนำเสนอให้เข้าใจอย่างง่าย ๆ เพื่อจะเป็นฐานให้เข้าใจถึงภาคอื่น ๆ

ภาค 3 เซน คือวิทยาศาสตร์ใหม่ ภาคที่ 3 มีอยู่ 2 เรื่องที่ผู้เขียนอธิบายได้อย่างน่าทึ่งถึงแนวคิด 0 - 1 และการกะพริบ โดยอธิบายว่าโลกนี้ไม่มีปฏิกิริยาเมื่อทุกอย่างคือการกะพริบ การปรากฏกายของหลวงพ่หลวงปู่จากที่หนึ่งไปปรากฏกายอีกที่หนึ่ง สามารถเดินผ่านกำแพงได้หรือไม่ ถ้าคิดแบบวิทยาศาสตร์ใหม่จะคิดว่า กำแพงมีการกะพริบ 0 - 1 ส่วนหลวงพ่อนั้นจิตของท่านก็เป็น 0 ตลอดกาล

(0 หมายถึงสภาวะจิตนิ่ง) ส่วนกายเนื้อของหลวงพ่อก็มีการกะพริบ 0-1 เช่นกัน ดังนั้นช่วงที่ทั้งสามสิ่ง กำแพง – จิตหลวงพ่อ – กายเนื้อ กะพริบพร้อมกันเป็น 0 – 0 – 0 หลวงพ่อก็สามารถเดินผ่านกำแพงได้ (หน้า 49)

เซนคือ SLP โปรแกรมทางจิต เซนเป็น SLP (Spiritual Linguistic Programming) หมายถึงโปรแกรมลึกลงไปถึงระดับจิตใจหรือจิตวิญญาณ โดยหลักการทั่วไปของ SLP คือ การได้เห็น หรือได้ยินซ้ำ ๆ การฝึกทำซ้ำ ๆ เพื่อให้ซึมซับลงไปในจิตใจ เช่นศาสนาพุทธสอนให้เรากราบพระ 3 ครั้งโดยที่การกราบแต่ละครั้งมีความหมาย ได้แก่กราบหนึ่งระลึกถึงพระพุทธ กราบสองระลึกถึงพระธรรม กราบสามระลึกถึงพระสงฆ์ เมื่อทำบ่อย ๆ ซ้ำ ๆ พุทธศาสนิกชนจะค่อย ๆ ซึมซับเรื่องการบูชาพระรัตนตรัยไปเอง (หน้า 54-55)

ภาค 4 ใครบ้างที่มีความเป็นเซน ในเนื้อหาเสนอว่าคนยุคใหม่กับเซน มีนักวิชาการกับความเป็นเซน สำหรับเรื่องวิทยาศาสตร์ใหม่ หรือวิทยาศาสตร์องค์รวมนี้นักวิทยาศาสตร์ นักวิชาการ นักคิด นักปรัชญา จำนวนไม่น้อยที่ให้ความสนใจมาศึกษาและให้กำเนิดของนักเขียน แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นมากมาย ซึ่งผู้เขียนมองว่านั่นคือความเป็นเซนรูปแบบหนึ่งของพวกเขานั้นเอง (หน้า 68) จิตรกรเอกของโลกกับความเป็นเซน ผู้เขียนเสนอความคิดของ ปาโบล ปิกัสโซ (Pablo Picasso ค.ศ. 1881-1973) ศิลปินเอกชาวสเปน ปิกัสโซบอกว่า “ในเมื่อโลกทุกวันนี้มันเข้าใจไม่ได้ แล้วฉันจะวาดภาพให้เข้าใจได้ทำไม” มีคนถามต่อไปว่า “แล้วทำไมไม่วาดให้เหมือนจริงล่ะ” ปิกัสโซ ตอบว่า “ทั่วทั้งจักรวาลหรือทั่วทั้งโลกใบนี้ไม่มีอะไรจริงสักอย่าง สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นสมมติอยู่แล้ว ใครบ้างที่วาดเหมือนจริง” (หน้า 73-74)

ภาค 5 หนทางแห่งการเข้าถึงเซน ผู้เขียนนำเสนอเนื้อหาเน้นไปที่ ปัญญา 3 ฐาน เพราะเขาเห็นว่า มีความจำเป็นที่คนเราจะต้องเข้าใจใช้ปัญญาทั้ง 3 ฐานนี้ ผู้เขียนขึ้นเนื้อหาของภาคนี้ว่า เราเรียนวิทยาศาสตร์มาครบแล้วหรือ ก่อนจะมาวิจารณ์เรื่องทางพุทธ เช่น นรก สวรรค์ ไม่มีจริงหรือ พระพุทธเจ้าทรงเขียนขึ้นเพื่อเอาใจคนอินเดียยุคโน้น เป็นต้น ในแง่ของวิทยาศาสตร์ใหม่ เราไม่อาจตัดสินใครแบบนั้นได้ จนกว่าเราจะได้ทดลองทำแล้ว อย่างเช่นเรื่องนรก สวรรค์ที่ยกตัวอย่างมา ผู้เขียนคิดว่ายังตอบหรือให้ความคิดเห็นอะไรไม่ได้หรอก หากเรายังนั่งสมาธิไม่ถึง 1,000 ชั่วโมงขึ้นไป เรียกได้ว่า “ยังหายใจไม่เป็น” (หน้า 84)

เช่นเน้นการเรียนรู้การสอนที่เป็นปัจเจก ตั้งคือทำเอง รู้เอง ร้องอ้อเอง ปัญญา 3 ฐาน ผู้เขียนเห็นว่ามนุษย์เรามีปัญญาอยู่ 3 ฐานด้วยกันคือ 1.ปัญญาฐานคิด Thinking คือความคิดที่ออกจากสมอง ถ้าออกตอนจิตใจไม่ว่าง จิตไม่สงบ เรียกว่าความคิดเฉโก (เจือกิเลส เจืออึดตา) แต่ถ้าคิดตอนที่จิตว่าง เรียกว่าปัญญา ที่ไม่มีอคติ 2.ปัญญาฐานใจ Feeling คือจิตใจความรู้สึก การรับรู้อารมณ์ เวทนาทางใจ เช่น สุข ทุกข์ เจ็บ ว่าง ๆ ว่าง ๆ คือ จิตว่างและไม่ว่าง และ 3.ปัญญาฐานกาย Sensing คือร่างกาย โดยรับรู้ว่ามีอะไรเกิดขึ้นที่กาย เช่น ร้อน หนาว เปียก แห้ง ไม่ใช่ความรู้สึก (หน้า 91) และผู้เขียนอธิบายต่อไปว่า ทำอย่างไรจะรู้ ว่า ปัญญาฐานใจกับฐานกายแยกกันได้ คือ เราต้องฝึกที่ฐานกาย การฝึกสติ เราฝึกฐานกายมาก ๆ เราก็จะเห็นสภาวะของใจ และสภาวะของความคิด (หน้า 93) ฝึกเซนเริ่มต้นที่ “ฐานกาย” ฝึกเซนต้องแยก “ฐานใจ” ให้ออก และฝึกเซนอย่างไรให้ได้ผล การฝึกเซน คือการฝึกรู้กาย ฝึกคิดตอนจิตว่าง หมายถึงจิตว่างจากกิเลส โดยอาศัยสติเข้าไปแยกจิตกับความคิดออกจากกัน อย่างถาวร และให้ระวังความคิดจร (หน้า 101)

ภาค 6 นิพพานอยู่ที่ไหน ภาคนี้มีเรื่องที่ผู้เขียนตั้งใจเสนอคือ ทำอย่างไรไม่ให้สร้างภพ สร้างชาติ ต่อไปอีก วิธีหยุดสร้างภพ สร้างชาติ เวทนาซีโร่คืออะไร เริ่มที่ละจุด ตามกฎแห่งกรรม ได้เวลาวิเคราะห์กราฟ อยากเข้าถึงนิพพานต้องทำอย่างไร การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสรรพสิ่งในโลกจะเกิดขึ้นในลักษณะ 0 กับ 1 (off = 0 = ดับ = min/on = 1 = เกิด = max) เทียบเคียงได้กับระบบดิจิทัล หมายความว่า จิตดับ คือ 0 เมื่อเกิดจิต มีพลังงานพุ่งออกมาคือ 1 แต่ถ้าเป็นพลังงานเชิงลบก็กลายเป็น -1 เท่ากับว่า “มีการสร้างภพ สร้างชาติต่อไป” (หน้า 107) เวทนาซีโร่ (อทุกข์มสุขเวทนา) เขาได้อธิบายให้เข้าใจง่าย ๆ คือ เวทนาที่เป็นศูนย์ ไม่บวก ไม่ลบ ไม่สุข ไม่ทุกข์ ไม่เป็นอะไรทั้งสิ้น เป็นแค่สภาพกลาง ๆ บางคนอาจเจอแล้ว แต่ก็ดูไม่ทันรู้ไม่ทัน เพราะ เวทนาซีโร่มาเร็วมาก แต่ถึงอย่างนั้นต้องฝึกให้ได้ ฝึกมาก ๆ เพื่อให้เข้าใจ เวทนาซีโร่ (หน้า 112)

มากำจัดความคิดที่น่ากลัว ใครอยากให้เห็นภาวะจิตว่าง ๆ หรือเป็นศูนย์อย่างต่อเนื่อง จำเป็นต้อง “กำจัดความคิดของตัวเอง” ออกไปให้ได้ ผู้เขียนบอกว่า ความกลัว มี 3 อย่างด้วยกันคือ ความตัดสินใจผิดพลาด ความคิดแบบขยี้ขยี้แย่งแย่ง และ ความคิดแบบกลัว (หน้า 133 -135)

ความรัก ความเมตตา คือยุทธศาสตร์ขั้นสูง สถานการณ์วุ่นวายในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกในคริสต์ศตวรรษ ที่ 21 นี้ หลาย ๆ แห่งมีสาเหตุเกิดจากพวกอ่านมาก คิดมาก ฟุ้งซ่าน หลาย ๆ แห่งที่เหตุการณ์วุ่นวายสงบลงได้ เพราะที่นั่นผู้คนมีเมตตา มีน้ำใจ และยอมแบบไม่มีเหตุผล ยอมเพราะต้องการรักษาสันติภาพให้คงอยู่ (หน้า 140) ผู้เขียนยังเสนอว่า “การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกัน และมีความรัก ความเมตตาต่อกัน เป็นเรื่องสำคัญ” (หน้า 143)

เราไม่จำเป็นต้องรู้ไปหมดทุกเรื่อง ผู้เขียนขึ้นคำถามว่า “พญานาคในแม่น้ำโขง มีจริงหรือไม่?” ถ้าเป็นพวกแนวคิดแบบนิวโทเนียนที่คลั่งไคล้เหตุและผลจะตอบทันทีว่า “ไม่มีพญานาคหรอก เป็นไปไม่ได้ ต้องบอกให้คนรู้จะได้ไม่ม่งมายต่อไป” (หน้า 144) ผู้เขียนบอกว่า การที่ตอบอย่างนั้น คนตอบเข้าใจเรื่องจิตใจและความเชื่อทั้งหมด หรือเปล่า การตอบว่า “ไม่มีพญานาค” เป็นการทำลายความสวยงามในโลกใบนี้ไป (หน้า 145) เรื่องนิพพานก็เหมือนกัน ทำไมต้องหาให้ได้ก่อนว่าเป็นอย่างไร ทำไมไม่ฝึก ทำไมต้องเห็นก่อนแล้วค่อยฝึก (หน้า 149)

ภาค 7 กลับมาที่เซน ภาคนี้ ผู้เขียนขึ้นข้อใหญ่ว่า “ผมเคยคิดแบบวิทยาศาสตร์เก่า” คนที่มีแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์เก่า ชื่นชอบความสมบูรณ์แบบ ชอบตัดสินกำหนด คนนี้ดีคนชั่ว จึงไม่แปลกที่ในยุควิทยาศาสตร์เก่าจะเต็มไปด้วยจำเลย จำเลยทางสังคม และแพะรับบาป ต่างจากวิทยาศาสตร์ใหม่และเซนที่ไม่เคยมองว่าคนนี้ดีคนนั้นชั่ว

เซนมองทุกอย่างว่าเป็น “ว่างกลม” วันนี้ชาติ พรุ่งนี้อาจจะชั่วก็ไม่ใช่ไร เพราะมันเป็นของมันเอง ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงได้ แคร่จักยอมรับและเข้าใจ (หน้า 156)

หัวใจของเซน พระพุทธเจ้าสอนไว้ชัดเจนว่า อย่าไปดูว่าใครต่ำกว่า สูงกว่า หรือเสมอกับเรา หมายถึง “อย่าด่วนตัดสินใจ” เซน เชื่อว่าสรรพสิ่งล้วนเป็นสิ่งเดียวกัน หรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (oneness) ในเรามีท่าน ในท่านมีเรา หัวใจของเซน คือ รู้ใจตนเองให้ได้ คิดให้น้อย ๆ หยุดคิด แล้วมาฝึกกายรู้กายให้มาก ๆ เพราะฐานกาย สำคัญกว่าฐานคิด

ภาค 8 เป้าหมายของหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอไว้ให้ผู้อ่านได้พินิจ ด้วยปัญญา 5 ประเด็น คือ 1. พระพุทธเจ้าคือบรมครูทางวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง 2. ฝึกฐานกายให้มาก ๆ 3. หากเราหาสัจธรรมที่ถูกต้องเจอแล้ว เราจะรู้ว่ทุกศาสนา

พูดเรื่องเดียวกัน คือ “ความรักและความเมตตา” 4. เปิดใจ เปิดมุมมองเรียนรู้ศาสตร์ใหม่ ๆ คุณรู้วิทยาศาสตร์ไหมหรือยัง ถ้ายังก็อย่าด่วนพิพากษา และ 5. เซนคือกระบวนการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่ศาสนา ไม่ใช่ปรัชญา หรือลัทธิ เซนสามารถนำไปใช้ได้กับหลาย ๆ ศาสตร์ ปัจจุบันประเทศที่เจริญแล้วได้นำกระบวนการเรียนรู้แบบเซนมาใช้ในการพัฒนาบุคลากรในองค์กร เช่น สตีฟ จ๊อบส์ (บริษัทแอปเปิล) มาร์ก ซักเคอร์เบิร์ก (ผู้ก่อตั้งเฟซบุ๊ก) แจ็ค หม่า (ผู้ก่อตั้งบริษัทอาลีบาบา)

ส่งท้าย ผู้เขียนได้สะท้อนความจริงชาวตะวันตกมีการเรียนรู้เกี่ยวกับเซนทำความเข้าใจ เรื่องของจิตใจเพิ่มขึ้นทุกปี สามารถอธิบายวิทยาศาสตร์ใหม่ได้มากกว่าชาวตะวันตกต้นคิดเสียอีก

คนไทยเราเองกลับละขว้างวัฒนธรรมไทยที่บรรพบุรุษคิดค้นและถ่ายทอดกันมา วัฒนธรรมที่สอนให้รู้จักการฝึกฐานกาย ฝึกการมีสติ ฝึกตามวิถีเซน เช่น มวยรำ กระบองเป็นการฝึกฐานสมาธิ การกราบพระสามครั้งเป็นการฝึกฐานกาย การทำบายศรีเพื่อทำจิตใจเป็นหนึ่ง ชาวไทยคายวัฒนธรรมที่ดีงามนี้ออกไป เพราะเราไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงเหล่านั้น

แม้แต่ชาวญี่ปุ่นรุ่นใหม่เองก็ไม่เข้าใจวัฒนธรรมอันดีงามของตนเองเหมือนกัน สิ่งที่เคยได้รับการยกย่องว่าเป็นเซนในอดีตมานี้ก็กลายเป็นเซนรูปแบบที่ปราศจากความเข้าใจ ไม่ว่าสวนหิน หินสามก้อน การจัดดอกไม้ หรือการชงชาญี่ปุ่น

เซน ไม่ได้อยู่ไกลตัวเราเลย เซนอยู่รอบ ๆ ตัวเราต่างหาก ลองเปิดใจเรียนรู้ เซนแล้วจะรู้ว่า เซนยิ่งใหญ่กว่าที่คุณคิด และเซนสามารถพาคุณไปรู้จัก “นิพพานได้” (หน้า 167)

หนังสือเล่มนี้ ไม่ใช่หนังสือที่เจาะลึกถึงความเป็นมาของเซนอย่างละเอียด การสืบทอดของปรมาจารย์เซน อิทธิพลในประเทศต่าง ๆ วิธีการปฏิบัติของเซน เช่น การทำชาเซน (Zazen) สมาธิแบบเซน ชันเซน (Sanzen) เรื่องราวของปรมาจารย์เซนในอดีต บทสนทนา ปริศนาธรรม และมีอนโด (Mondo) วิธีการถามตอบแบบทันทีทันใด เป็นต้น

ข้อเด่นที่ผู้วิจารณ์ชอบเป็นพิเศษคือ ภาคที่ 3 ภาคที่ 5 และ 6 ผู้เขียนใช้วิทยาศาสตร์อธิบายเซน ได้อย่างตื่นเต้นและเห็นภาพของปรากฏการณ์ทะลุกำแพงของหลวงพ่อหลวงปู่ ให้เข้าใจแบบง่าย ๆ ที่ไม่เคยพบที่ไหนมาก่อน

บทสรุป คุณูปการของหนังสือเล่มนี้ ผู้อ่านเมื่ออ่านจบแล้วจะได้ 4 ประการ คือ 1.อัตลักษณ์ของเซน 2.วิธีการของเซน 3.การบรรลุแบบเซน และ 4. การใช้วิถีชีวิตแบบเซน ผู้เขียนอาศัยองค์ความรู้ที่ดีทางวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางพุทธศาสนาแบบเซน ประสบการณ์ การค้นคว้า และการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง นำมาถ่ายทอดด้วยวิธีการอธิบาย การใช้คำศัพท์ ที่ไม่ใช่วิชาการ ผสมผสานเข้าศาสตร์สมัยใหม่ อ่านอย่างสนุก เข้าใจง่าย อ่านหนังสือเล่มนี้จบลง เหมือนกับเราได้เรียนวิชาพุทธศาสนาแบบเซน กับศาสตราจารย์ใหม่กระนั้น.